

УДК 811.111'367

Л. В. Мунтян, Д. Ю. Твердохліб,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ GLOBALISATION В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто вербальні засоби представлення концепту GLOBALISATION в дискурсі мас-медіа. На основі даних кількісного та квантативного аналізу вживання слів супровідників до імені концепту сконструйовано домени профілювання досліджуваного концепту. Обґрунтовано найбільш актуальні домени (сфери) вираження концепту GLOBALISATION.

Ключові слова: концепт, слова-супровідники, критерій χ^2 парцела, домен.

VERBAL EXPRESSION OF CONCEPT GLOBALISATION IN MASS MEDIA DISCOURSE

The article presents the results of research within the cognitive school of modern linguistics. Verbal means of representation of concept GLOBALISATION in mass media discourse are considered. The research is based on the works of such famous linguists as M. Johnson, G. Lakoff, L. Talmy. Mass media discourse, from which the material was selected, is represented by articles of periodical newspapers and magazines (The Scotsman, The Observer, Yale Global, The Globalist). The domains of concept profiling are constructed on the basis of qualitative and quantitative (statistic) analysis that includes χ^2 -test. Linguistic collocations are believed to be the main source of concept representation. Acknowledging it, the emphasis is put on researching the compatibility of lexemes «global» and «globalization» which are main representatives of the concept GLOBALISATION. All words that observed in the same sentence with words mentioned above are classified into lexico-semantic classes according to their semantic meaning. The results reveal the importance of several classes of nouns («processes / development», «thinking / categories of thinking», «profession / post», «territory / country / government») and adjectives («functional qualities», «positive attitude», «negative attitude»). The usage of χ^2 -test enabled us to distinguish more essential lexico-semantic classes (parcels), which have more significance for understanding the concept under consideration. Accordingly, parcels are arranged into domains that represent the spheres of concept realization. They are as follows: «processes / development», «politics», «vital functions of living things», «the dimension of globalization», «culture / science», «communication / society».

The quantitative analysis of data reveals a wide range of topics covered in mass media discourse, which main aim is to influence the readers and form a certain attitude towards events, things and phenomena. Therefore, the domain «politics» was one of the biggest in the discourse. Thus, quantitative analysis enabled more specific consideration of linguistic data. Further research can deal with concept profiling in other types of discourse.

Key words: concept, χ^2 -criterion, parcel, domain.

ВЕРБАЛЬНОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ КОНЦЕПТА GLOBALISATION В МАСС-МЕДИЙНОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассмотрены вербальные средства вербализации концепта GLOBALISATION в масс-медийном дискурсе. На основании результатов количественного и квантативного анализа употребления слов-сопроводителей к имени концепта сконструированы домены профилирования концепта. Обосновано наиболее актуальные домены выражения концепта GLOBALISATION.

Ключевые слова: концепт, слова-сопроводители, критерий χ^2 парцела, домен.

Співвідношення вербальних та ментальних структур знання індивіда у процесі конструювання світу сьогодні є особливо актуальним з огляду на антропоцентричну парадигму лінгвістики. Моделі організації знань, що описані в працях М. Джонсона, С. А. Жаботинської, Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, Л. Талмі, Е. Рош та Ч. Філлмора, беззаперечно є предметом особливої уваги порівняно нової галузі знань – когнітивної лінгвістики.

Нині нової перспективи набувають дослідження профілювання концепту на фоні концептуальної структури – домену (С. Бартмінський, В. Еванс, Р. Ленекер). Особливо наріжними є питання виокремлення у структурах репрезентації знань концептів, що відносно недавно увійшли до концептосфери англійськомовного соціуму та не ставали об'єктом наукових пошуків лінгвістів, одним з яких постає концепт GLOBALISATION. Особливості вербального представлення концепту в окремих типах дискурсу викликає непохитний інтерес лінгвістичної спільноти, що і визначає **актуальність** даної наукової розвідки.

Вираження концепту в певному дискурсі відбувається не тільки в результаті активізації певних сфер (доменів), актуальних для розуміння концепту, але й завдяки використанню засобів, характерних для окремого дискурсу. Тобто один і той самий концепт може мати різні набори семантичних ознак у різних дискурсах. Ця особливість концептів пояснюється їх динамічною природою та метою дискурсу, які закладає адресат, формуючи текст, що належить до певного виду дискурсу. Кожен тип дискурсу має свої засоби для досягнення поставленої мети комунікації.

Дискурс мас-медіа, що в нашому дослідженні реалізується в жанрі публіцистичної газетної статті, розкриває семантичні ознаки концепту через сукупність текстів, кожен з яких відображає індивідуальне розуміння концепту, проте аналіз об'ємної вибірки дає нам змогу говорити про надавторське, суспільне розуміння розгляданого концепту.

Дослідження концепту GLOBALISATION у дискурсі мас-медіа має на меті виявлення сфер вираження концепту в публіцистичних газетних статтях. **Матеріалом** для дослідження послужили статті видань The Guardian, The Scotsman, The Observer, Yale Global, The Globalist за 2000–2013 рр. **Об'єктом** дослідження є концепт GLOBALISATION, актуалізований у сучасному англійськомовному дискурсі мас-медіа.

У запропонованому дослідженні були використані кількісний аналіз, критерій χ^2 та контекстуальний аналіз вживання супровідних лексем «global» та «globalization», що були обрані нами як репрезентанти (вербалізатори) концепту GLOBALISATION.

На нашу думку, лінгвістичне дослідження сполучності має значний науковий потенціал для відтворенні фрагмента мовної картини світу, на фоні якої реалізується концепт. Вербальні засоби вираження концепту разом з їх сполучними характеристиками допомагають більш детально сформулювати концептуальну структуру концепту, зрозуміти суть процесів концептуалізації та лексикалізації. Так, І. В. Арнольд [1, с. 254] вважає, що окреме слово сприймається залежно від його місця в контексті. Його тематична значущість залежить від інтенсивності його зв'язків з іншими словами. Тобто, добір і сполучуваність слів нерозривно пов'язані з комбінаторикою концепту, а саме з предметом зображення та ставленням до нього.

У нашому дослідженні ми послуговуємося поняттям «слова-консоціати» або «слова-супровідники», під яким, слідом за мовознавцем А. Я. Шайхевичем, розуміємо слова, пов'язані за змістом, що часто зустрічаються в текстовому фрагменті в найближчому оточенні номінативної лексеми концепту. На думку науковця, якщо слова часто зустрічаються недалеко одне від одного в осмисленому тексті, то вони пов'язані одне з одним за змістом [6]. Так, ім'я концепту разом з супровідними словами (словами-консоціатами) утворює домен, у межах якого концепт знаходить своє вираження в тексті. Домен включає набір ознак, які розкриваються при сполучуваності імені концепту із супровідними словами [2; 4; 5].

Для аналізу супровідних слів ми обрали повнозначні частини мови – іменники, дієслова та прикметники. Аби більш точно визначити статистично вагомі лексико-семантичні класи ми вдалися до квантитативного методу дослідження, так званого критерію незалежності χ^2 (хі-квадрат). За допомогою критерію χ^2 можна визначити наявність відповідностей і наявність різниці між розподілом частот досліджуваних величин [3].

В результаті кількісних підрахунків вживань слів-супровідників до номінативних лексем концепту в статтях, що представляють дискурс мас-медіа, ми отримали наступні дані: іменників зафіксовано 35317 одиниць (для обох номінативних лексем), менше дієслів (17301) та прикметників (14870).

Кількісний аналіз іменників з номінативною лексемою «globalisation» засвідчив переважання ЛСК (лексико-семантичного класу) «процеси, перетворення» (3515 слововживань). Глобалізація розуміється як сукупність процесів і перетворень, що відбуваються у світовій економіці, політиці, культурі та суспільстві. Даний ЛСК іменників, супровідних обом номінативним лексемам, найчастіше включав у текст лексичні одиниці *process, development, growth, change, rise*:

«Since globalism does not imply universality and given that **globalization** refers to dynamic changes, it is not surprising that globalization implies neither equity – nor homogenization» (The Globalist, «Globalism Versus Globalization», 2002).

Також частотними супровідними до лексеми «globalisation» іменниками виявилися ЛСК «економіка, господарювання» (1642) та «мислення, категорії мислення» (1740), ЛСК «професія, посада» (1079) та «держава, країна, територія» (1028).

У реченнях з номінативною лексемою «global» спостерігаємо майже повний збіг найуживаніших ЛСК іменників, трьома найчастотнішими з них є «економіка, господарювання» (2441 слововживань), «мислення, категорії мислення» (1695) та «організації, установи, угруповання» (1249). ЛСК «процеси, перетворення» четвертий (1080), а «держава, країна, територія» (1291) п'ятий за інтенсивністю вживання.

ЛСК «економіка, господарювання» вказує на те, що глобалізація, насамперед, проявляється у сфері економіки та торгівлі. Вищезгаданий ЛСК більшою мірою засвідчив про свою вагомість завдяки частотному вживанню іменників *trade, economy, market, labour, technology*. Для номінативної лексеми «global» помічаємо домінування супровідних іменників *economy, market, trade, business, income* :

«WTO rules force Third World countries to rush headlong into the **global economy**. Local firms and farmers are unprepared for **global** competition, and their governments cannot assist them, confronting restrictions that rich countries never faced during their early stages of *growth*» (YaleGlobal, «A Floundering WTO» – Part II, 2006).

Отже, за тематичною спільністю об'єднуємо значущі парцели, утворені ЛСК іменників, в домені: домен «політика» (парцели «політика», «професія, посада», «власні назви», «організації, установи, угруповання», «держава, країна, територія»), домен «процеси, стани, розвиток» (парцела «процеси, перетворення»), домен «економіка» (парцела «економіка, господарювання»), домен «масштабність та всеохопність» (парцела «форма, структура»). Як бачимо, для дискурсу мас-медіа найбільш актуальним серед іменників виявився домен «політика», що об'єднав п'ять парцел з ЛСК іменників.

Серед ЛСК супровідних дієслів для номінативної лексеми «globalisation» найбільше виявилось дієслів на позначення «процес, зміна, розвиток» (1673 слововживання), «буття» (1021), «морально-інформаційна дія, вплив» (760), «модальність» (728), «мовленнева діяльність» (544). П'ять найчастотніших класів збігаються і для репрезентанта досліджуваного концепту – прикметника «global»: «процес, зміна, розвиток» (1600 слововживань), «буття» (1104), «морально-інформаційна дія, вплив» (834), «модальність» (682), «мовленнева діяльність» (642).

Парцела «процес, зміна, розвиток» мірою реалізує себе завдяки вживанню частотних дієслів *increase, change, continue, use, rise* (у реченнях із номінативною лексемою «globalisation»). Так, найбільш частотній лексемі *increase* не завжди притаманна позитивна конотація (наприклад, зростання економіки). Ця лексична одиниця вживається також для наголошення на загостренні проблем, спричинених процесом глобалізації. Таким чином, можемо помітити яскраво виражену експресивність дискурсу мас-медіа [7, с. 12]:

«Low-paid sweatshop workers, GM seed pressed on developing world farmers, selling off state-owned industry to qualify for IMF and World Bank loans and the *increasing* dominance of US and European corporate culture across the globe have come to symbolise **globalisation** for some of its critics» (The Guardian, «What is globalisation?», 2002).

У матеріалі з номінативною лексемою «global» можемо виділити вживання супровідних дієслів *increase, grow, continue, reduce, change*. Так, лексемі *reduce* зустрічаємо в контексті необхідності зменшення нерівності, податкового тягаря для країн, що розвиваються, бідності:

«The WTO must help raise the bar of openness in the **global** economy to generate growth and *reduce* poverty» (Yale Global, «The politics of globalisation, 2011).

Аналіз обрахунків критерію χ^2 вказав на три випадки статистично вагомих результатів для ЛСК дієслів, супровідних для номінативних лексем «globalisation» і «global». Зокрема, вдалося виявити значимість ЛСК «стосунки між людьми» ($\chi^2=6,84$) та «положення в просторі» ($\chi^2=4,91$) для номінативної лексеми «globalisation», що не проявили себе як найбільш

частотні під час кількісних підрахунків уживання дієслів. ЛСК «мовленнєва діяльність» ($\chi^2=6,72$), для якої проявився χ^2 , була п'ятою за частотністю для обох номінативних лексем концепту.

ЛСК «стосунки між людьми» вказав на важливість особистісної сфери для мас-медійного простору вираження концепту. Оцінні ознаки концепту відображаються у ставленні людей до процесу глобалізації:

«And regardless of whether it works for good or ill, **globalisation**'s exact meaning will continue to be the subject of debate among those who *oppose, support* or simply observe it» (The Guardian, «What is globalisation?», 2002).

Підрахунки критерію χ^2 дають змогу об'єднати парцели в домени. Так, парцели «процес, зміна, розвиток», «продуктивна дія», «положення в просторі» належать до домену «*процеси, стани, розвиток*», парцела «мовленнєва діяльність» належить – домену «*спілкування / соціум*». Формуємо й домен «*життєдіяльність людини*», куди входить парцела «стосунки між людьми». Отже, домен «*процеси, стани, розвиток*», об'єднуючи в собі три парцели, представлені ЛСК дієслів, найбільш ємний.

Кількісний аналіз ЛСК прикметників указав на переважання класів на позначення «значеннєвих, функціональних ознак» (6796 супровідних одиниць для обох вербалізаторів), «вікових, часових ознак» (1207 одиниці), «ознак належності» (992 одиниці). Ці три ЛСК були найчастотнішими для обох номінативних лексем концепту. Численними були також парцели «опис розміру, форми, величини» (336 одиниць для «*globalisation*» та 351 одиниця для «*global*») та «просторова оцінка об'єкта щодо протяжності, відстані, положення» (323 та 359 одиниць відповідно).

ЛСК «значеннєві, функціональні ознаки» демонструє значне кількісне переважання над наступним за частотністю ЛСК. Цей факт свідчить про вагомість парцели, утвореної цим ЛСК, для профілювання концепту. Фактичне вживання прикметників, що позначають «значеннєві, функціональні ознаки», вказує на реалізацію парцели завдяки частотному використанню лексичних одиниць *economic, political, financial, cultural*, що відображають відповідні сфери актуалізації концепту. Інтенсивністю вживання також вирізняються *national* та його антоніми *international, world*:

«At the same time, **globalization** is blurring the line between *national* and *world* issues, redefining our notions of space, sovereignty and identity» (The Globalist, «Whither globalization?», 2011).

Частотними є ЛСК «загальна позитивна оцінка» та «загальна негативна оцінка» характеризують глобалізацію як двобічний процес, що має як позитивні, так і негативні сторони. При цьому для ЛСК «загальна позитивна оцінка» критерій χ^2 виявився значно вищим, ніж для ЛСК «загальна негативна оцінка». Зокрема, глобалізація може стати кроком вперед у боротьбі з бідністю:

«Some say that the spread of **globalisation**, free markets and free trade into the developing world is the *best* way to beat poverty – the only problem is that free markets and free trade do not yet truly exist» (The Guardian, «What is globalisation?», 2002).

Використання критерію χ^2 дало змогу виокремити ті парцели, вживання яких перевищує теоретично очікуване, тобто є значимими для розуміння концепту. На основі даних підрахунків, парцели, вживання яких виявилось статистично вагомим, об'єднано в домени: домен «*процеси, стани, розвиток*», домен «*політика*», домен «*життєдіяльність людини*», домен «*масштабність та всеохопність*», домен «*культура, наука*», домен «*спілкування / соціум*».

Аналіз кількісних даних вживання слів-супровідників до імені концепту свідчить про надзвичайно широкий тематичний діапазон дискурсу мас-медіа, головною метою якого є вплив на аудиторію з метою формування світоглядних принципів, що зумовлює яскраво виражену емотивність. Так, домен «*політика*» виявився дуже важливим та об'ємним у досліджуваному дискурсі (загалом 6 парцел), що цілком очікувано, адже концепт ПОЛІТИКА належить до базових концептів вищезгаданого дискурсу.

Таким чином, використання квантативних методів аналізу уможливило більш точне виділення сфер профілювання досліджуваного концепту, що дає змогу вбачати перспективу в їх залученні для розгляду профілювання концепту в інших типах дискурсу.

Література:

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд; [под ред. П.Е. Бухаркина]. – [2-е изд.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2010. – 448 с.
2. Гладкокок Л. Г. Засоби об'єктивізації концептів / Л. Гладкокок, В. Левицький // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [наук. ред. В. В. Левицький]. – Чернівці : Рута, 2011. – Вип. 551–552 : Германська філологія. – С. 11–35.
3. Левицький В.В. Квантитативные методы в лингвистике // В.В. Левицький. – Черновцы: Рута, 2004. – 190 с.
4. Левицький В. В. Слова-консоциации и побочный смысл : забытые идеи Г. Шпербера и К.О. Эрдмана / В. В. Левицький // Методи аналізу тексту : збірник наукових праць. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 165–182.
5. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен : семантика и сочетаемость / Е. В. Рахилина. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Издательский центр «Азбуковник», 2010. – 448 с.
6. Шайкевич А. Я. Распределения слов в тексте и выделения семантических полей / А. Я. Шайкевич // Иностранные языки в высшей школе. – М. : Росвузиздат, 1963. – Вып. 2. – С. 14–26.
7. Dobrosklonskaya T. G. Medialinguistics: theory and methods of studying language in the media [Electronic resource] / T. G. Dobrosklonskaya // «Медиалингвистика» : международный научный журнал. – Санкт-Петербург, 2014. – С. 7–16. – Access mode : http://medialing.spbu.ru/upload/files/file_1419031673_9233.pdf.